

Hüseyn Cavidin dramlarında lirizm

İsa Həbibbəyli

AMEA-nın prezidenti, akademik

E-mail: isa.habibbeyli@science.az

Annotasiya. Bədii yaradıcılığa şeirlə başlayan Cavid az vaxtda istedadlı bir şair kimi şöhrət qazanmışdır. Şairlik məharətinə malik olması onun əksər dram əsərlərini şeirlə yazmasına əlverişli şərait yaratmışdır. Ədibin tarixi-romantik faciələri ədəbiyyat tariximizdə ilk və mükəmməl mənşəm dram əsərləri hesab olunurlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, Hüseyn Cavidin dram əsərlərinə lirik ünsür kimi daxil etdiyi şərqi və marşlar Azərbaycan şeiri tarixində tamamilə yeni poetik formalardandır.

Hüseyn Cavidin dramları lirik ünsürlərlə zəngindir. Səhnə əsərlərində dramatik gərginliyi azaldan, tamaşaçıları yorulmağa qoymayan, əsərin bədii təsirinin, məna və ideyasını son dərəcə qüvvətləndirən şeirlərdən ibarət olan belə vasitələr həm də Cavidin lirikasının dəyərli incilərindən hesab olunur. Həmin şeirlərin əksəriyyəti müstəqil poetik nümunələrdir. Ona görə də lirik ünsürlərin tədqiqi təkcə ədibin dramaturji yaradıcılığının orijinal cəhətlərini üzə çıxarmaqla məhdudlaşmır. Bu cəhət, eyni zamanda Cavid lirikasının poetik formalarını və onların sənətkarlıq xüsusiyyətlərini də hərtərəfli şəkildə öyrənməyə geniş imkan yaradır. Hüseyn Cavidin dramlarındakı müxtəlif janrlarda olan şeirlərini konkret poetik nümunələr kimi onun şeir külliyyatına daxil etmək olar.

Açar sözlər: Hüseyn Cavid, dram əsərləri, lirizm, şeir, poetik nümunələr

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 10.11.2022; qəbul edilib – 20.11.2022

Lyrism in Huseyn Javid's drama works

Isa Habibbeyli

President of ANAS

E-mail: isa.habibbeyli@science.az

Abstract. H.Javid, who began his literary activity with poetry, in a short time gained fame as a talented poet. His poetic mastery was greatly caused by his creation of poetic dramas. Historical and romantic tragedies by the writer are considered to be the first perfect works in the genre of poetic drama in the history of our literature.

It should be noted that the songs and marches included by Hussein Javid as a lyrical element in his dramatic works are completely new poetic forms in the history of Azerbaijani poetry.

Hussein Javid's dramas are rich in lyrical elements. Such means consisting of verses, which reduce the drama in the stage works, do not let the audience get tired, significantly enhance the artistic influence, meaning and ideas of the work, are also considered valuable pearls in the lyrics of Hussein Javid. Most of these poems are independent poetic samples. Therefore, the study of lyrical elements is not limited to revealing the original features of the writer's dramaturgy. At the same time, these features expand the possibilities of a comprehensive study of poetic forms and their features of Javid's lyrics. Poems created in various genres in his dramas can be included in the collected works of Hussein Javid as specific poetic samples.

Keywords: Huseyn Javid, drama works, lyrism, poem, poetic samples

Article history: received – 10.11.2022; accepted – 20.11.2022

Giriş / Introduction

Ən qədim dövrlərdə klassik dünya dramaturgiyası mənşə etibarilə lirik və dramatik üsürlərin eyni hüquqlu birləşməsindən yaranmışdır. Xorun və aparıcının möhkəm yer tutduğu antik yunan incəsənəti buna parlaq sübut ola bilər. Lakin sonralar səhnə əsərlərində dramatik münaqişə və kolliziyalar üstünlük qazansa da, az və ya çox dərəcədə lirizm dramaturgiyasını dram müşayiət etmişdir. Hətta tamaşaçıları yoran ciddi hadisələr doğurduğu gərginliyi azaltmaq məqsədilə Vilyam Şekspir də məşhur faciələrini lirik üsürlərlə bəzəmişdir. Vaxtilə intibah dövrü incəsənətinin qabarıq keyfiyyəti kimi meydana çıxan Şekspir “üsulu” alqışlanmış, tədqiqatçılar tərəfindən yüksək qiymətləndirmişlər. Vissarion Belinski yazmışdır: “Şekspirin dramları... zəngin lirizmə malikdir. Bu lirizm dramatizmdən fısqırıb çıxır və qızları gözəl bir qızın üzünə, almazın parıltı və şöləsi onun füsunkar gözlərinə həyatı bir nur verdiyi kimi lirizm də əsəri canlandırır” [1, s.82].

Onu da qeyd edək ki, genişhəcmli epik və ya dramatik əsərlərə lirik üsürlərin daxil edilməsi sahəsində Azərbaycan ədəbiyyatının özünəməxsus çoxəsrlik ədəbi təcrübəsi vardır. Şifahi xalq ədəbiyyatımızda dastanlar bütün dövrlərdə şeirlə nəsrin növbələşməsi əsasında yaradılmışdır. Klassik poeziyada Nizami Gəncəvinin “Xəmsə”si, Məhəmməd Füzulinin “Leyli və Məcnun” poeması kimi əsərlərdə cərəyan edən hadisələr epik təhkiyə yolu ilə nağıl edilsə də, qəhrəmanların könlü çarpıntıları, hiss və iztirabları lirik şeirlərlə ifadə olunmuşdur. Bütün bunlarla bərabər, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində dram əsərlərini şekspirləşdirmək təcrübəsini XX əsrin əvvəllərində Hüseyn Cavid müvəffəqiyyətlə sınaqdan çıxarmışdır.

Əsas hissə / Main Part

Məlumdur ki, bədii yaradıcılığa şeirlə başlayan Cavid az vaxtda istedadlı bir şair kimi şöhrət qazanmışdır. Şairlik məharətinə malik olması onun əksər dram əsərlərini şeirlə yazmasına əlverişli şərait yaratmışdır. Ədibin tarixi-romantik faciələri ədəbiyyat tariximizdə ilk və mükəmməl mənzum dram əsərləri hesab olunurlar. Ümumiyyətlə, Hüseyn Cavid “dram əsərlərinin əksəriyyətini şeirlə yazmış, öz şairlik istedadını, qələm qüdrətini də ən çox bu sahədə göstərmişdir. O, şeiri səhnəyə gətirən, səhnədə yüksək ahəngli şeir dilini dəb salan, bu cəhətdən klassik dünya dramaturgiyasının yaxşı ənənələrini bizim ədəbiyyatda əsaslandırان, beləliklə də öz xələflərinə güclü təsir göstərən qüdrətli sənətkardır” [5, s.42]. Buna görədir ki, Hüseyn Cavidin dram əsərlərinin əsas surətləri ya şairlər, mütəfəkkir təbiətli insanlar, ya da şairanə keyfiyyətlərə malik olan qəhrəmanlardır. Ülvi hisslər və parlaq düşüncələrlə yaşayan belə qəhrəmanlar özlərinin adı mükəlimə, bədii təhkiyə ilə ifadə oluna bilməyən duyğu və düşüncələrini, dərin mənəvi iztirablarını lirik şeirlərlə söyləyirlər. Cavid dramlarında işlənən lirik üsürlərin əsasını təşkil edən belə şeirlər həm ideyaməzmun, həm də janr etibarilə rəngarəngdir. Həmin müxtəlifliyi nəzərə alaraq, onun dramlarındakı lirik şeir şəkillərini üç qrupa ayırmaq olar:

1. Xalq-aşıq şəkilləri
2. Klassik lirikadan gələn janrlar
3. Yeni poetik formalar

Hüseyn Cavid dramaturgiyasına şifahi xalq yaradıcılığından gələn şeir şəkillərini iki qismə bölmək mümkündür. Bunlardan birincisi xalq lirikasında işlənən poetik formalardır. Cavid dramlarında xalq şeiri şəkilləri içərisində bayatılara daha çox müraciət etmişdir. “Uçurum” faciəsindəki bayatılar dramatik vəziyyətlərin müəyyən qədər lirikləşdirilməsinə, qəhrəmanların romantik xarakterinin açılmasına müvəffəqiyyətlə xidmət edir. Tragik obrazlardan olan Göyərçinin dilindən səsləndirilən bayatılar onun yarıqlı taleyini bütün dolğunluğu ilə mənalandırır:

*Gövərçinim, Gövərçin
Ağlaram için-için.
Mən bu qara bəxt ilə
Niçin doğdum, ah niçin?! [2, s.397]*

Göründüyü kimi, Hüseyn Cavidin bayatılarında bu janrın ənənəvi qayda-qanunlarına eynilə əməl olunmuşdur. Bununla yanaşı, xalq bayatılarında əvvəlinci iki misra ayrılıqda heç bir məna daşımayıb, sonrakı misralarda söylənəcək fikirlər üçün hazırlıq mərhələsi rolunu oynayır. Cavid dramlarındakı bayatılarda isə hər misranın özünəməxsus poetik yükü, fikir tutumu vardır:

*Ey saralmış çiçəklər,
Ey solmuş gələbəklər.
Gözü yollarda qalmış
Mənəkşəm sizi bəklər.*

Yaxud:

*Söndü parlaq əməllər,
Mən ağlaram, el gülər.
Yaralı, məhzum könül,
Hər çırpınır, hər inlər. [2, s.403]*

İkinci fərq ondan ibarətdir ki, xalq bayatıları heca vəznində yaradıldığı halda, Cavidin bəzi bayatıları əruz vəznində yazılmışdır. Akademik Məmməd Cəfər Cəfərovun da onun dramlarında “Azərbaycan əruz vəznində bayatıya yaxın şəkillər” [5, s.221] olduğunu qeyd etmişdir. “Xəyyam” faciəsində qızların və Sevdanın söylədiyi aşağıdakı şeirlər əruz vəznində bayatı formasında yazılmış nümunələrdir:

*Sevda, gəldim, Sevda,
Xaqan daralır duysa.
Şaşqındır o divanə
Gəl, gəl olunuz rüsva.*

*Sus, onda fəzilət var,
Qüdrət və cəsarət var,
Çırpışmada baq, könlüm,
Bilməm ki, nə hikmət var. [4, s.42]*

Cavid dramlarında şifahi xalq yaradıcılığı ilə əlaqədar işlənən ikinci qrup janrlar aşığı şeiri şəkillərində yazılan şeirlərdir. Kədər və ümidi, qəm və fərəhi dolğun mənalandırmaya geniş imkan verən aşığı şeiri ənənələri XX əsr Azərbaycan romantik ədəbiyyatının ideya-estetik prinsipləri ilə uyğun gəlirdi. Buna görə də Cavid həm müstəqil qoşmalar yazmış, həm də dramlarında gəraylı və qoşmalarından faydalanmışdır. Onun bu janrlarda qələmə alınmış müstəqil şeirlərində aşığı şeiri şəkillərində müşahidə olunan ölçü, bölgü, qafiyə tənəsübü əsasən qorunmuşdur. Dramlarındakı qoşma və gəraylılar isə aşığı poeziyası nümunələrindən bəzi xüsusiyyətləri ilə seçilir. Hər şeydən əvvəl, ədəbiyyatımızda ictimai-fəlsəfi lirikanın nümayəndələrindən olan Cavid özünün yaradıcılıq təbiətinə uyğun olaraq, çox vaxt aşiqanə məzmun daşıyan aşığı şeiri formalarında yazılmış şeirlərində geniş fəlsəfi fikirlər söyləmiş, qəhrəmanların eşq, tale, dünya haqqındakı fəlsəfi görüşlərini əks etdirmişdir.

Aşığı şeiri şəkillərində nəzərə çarpan orijinal cəhətlərdən biri də belə nümunələrin ilk və möhür bəndləri ilə əlaqədardır. Cavid dramlarındakı qoşma və gəraylıların ilk bəndləri klassik aşığı poeziyasından fərqli olaraq çarpaz qafiyələnmə qaydası ilə deyil, aaab üsulu ilə qafiyələnir. Aşığı şeirinin sonuncu bəndlərində, həmişə müəllifin adı çəkildiyi halda, Cavidin yaratdığı poetik formalarda həmin prinsipə əməl olunmamışdır. Bu xüsusiyyət “Şeyx Sənan”, “Uçurum”, “Knyaz”, “İblis” dramlarında işlənən qoşma və gəraylılarda aydın müşahidə olunur:

*Yücə dağlar aşdım, ormanlar keçdim,
Gözəllər içində bir gözəl seçdim,
Bən o gündə yaradana and içdim,
Dünya gözəl olsa, dönməm yarımdan.*

*Bənim yarım al yanaqlı mələkdir,
Təzə açmış sevimli bir çiçəkdir,
Qəhr olsun o qəhrəman ki, dönəkdir,
Dünya gözəl olsa, dönməm yarımdan. [2, s.168]*

Dramaturq haqlı olaraq, üzərində imzası yazılan dram əsərlərin daxilindəki şeirlərdə yenidən ad çəkməyi lüzumsuz saymışdır.

Hüseyn Cavidin şeir yaradıcılığında müstəqil lirik əsər kimi mövcud olan əksər qoşmalar həcm etibarilə aşiq poeziyası ənənələrinə uyğun olaraq əsasən 5-7, bəzən isə daha artıq saylı bəndlərdən ibarətdir. Lakin bütövlükdə misal gətirilən yuxarıdakı nümunədən görüldüyü kimi, dram əsərlərinə salınan qoşmalardan hər biri cəmi 2-3 bənddən təşkil olunmuşdur. Bu isə lirik ünsürlərin möhkəm yer tutduğu klassik poema və dastanlarımızdan fərqli olaraq, dramların həcm həddlərindən irəli gələn təbii qanunauyğunluqdur. Çünki dram əsərləri qısa müddətdə səhnədə təcəssüm etdirmək üçün nəzərdə tutulduğundan qəhrəmanların uzun-uzadı monoloqlar və ya şeirlər söyləməsi tez-tez dəyişən, sürətlə inkişaf etdirilən hadisələrin canlandırılması imkanlarına uyğun gəlmir.

Hüseyn Cavidin dram əsərlərində klassik lirikadan gələn qəzəl və rübai formalarında rast gəlirik. Ahəngdarlığı ilə seçilən qəzəl və rübailər bütün lirik ünsürlər kimi, dramlarda çox vaxt musiqi ilə müşayiət olunur, avazla mahnı kimi oxunur. Bu isə əsərin emosionallığını qüvvətləndirir, bədii təsiri artırır. Romantik lirikada həm də musiqi motivlərindən “həyatın iztirabını unutmaq” üçün istifadə edilir. “Şeyx Sənan” faciəsində məzlum insanların nümayəndələri olan korlar öz ürək sözlərini udun musiqi sədaları altında yanıqlı səslə mənalı bir qəzəllə ifadə edirlər. “Olaydı” rədifli həmin qəzəl geniş bədii ümumiləşdirmə imkanlarına malikdir. Faciənin əsasını təşkil edən eşq, dini ayrı seçkilik, azadlıq, ədalət kimi məsələlər bütövlükdə cəmi on misralıq qəzəldə müvəffəqiyyətlə təcəssüm etdirilmişdir:

*Nə eşq olaydı, nə aşiq, nə nazlı afət olaydı,
Nə xəlq olaydı, nə xaliq, nə eşqi-həsrət olaydı.*

*Nə dərd olaydı, nə dərman, nə sur olaydı, nə matəm,
Nə aşıyaneyi-vüslət, nə bari firqət olaydı.*

*Gönüldə nuri-məhəbbət, gözümdə pərdeyi-zülmət.
Nə nur olaydı, nə zülmət, nə böylə xilqət olaydı.*

*Nədir bu xilqəti-bimərhamət, şu pərdəli hikmət?
Nə Zülmə qarşı nölür bir də bir əlamət olaydı.*

*Tükəndi taqətü-səbrim, ədalət! Ah, ədalət!
Nə öncə öylə səadət, nə böylə zillət olaydı. [2, s.151]*

Məlumdur ki, Şah İsmayıl Xətai XVI əsrdə heca vəznində qəzəllər yazmağa təşəbbüs göstərmişdir. Hüseyn Cavid də janra yaradıcı münasibət bəsləməklə müasirləri arasında ilk dəfə heca vəznində qəzəllər yazmağa müvəffəq olmuşdur. Ədibin “Səyavuş” faciəsində rast gəldiyimiz həmin qəzəl 11 hecada, bəzi kiçik qüsurlarına baxmayaraq, əsasən, 6+5 bölgüsündə qələmə alınmışdır:

*Mən uymadım hər dilbərin kamına,
Uğradım çoqunun intiqamına.*

*Bilmədim ki, bir gün bənd olur könül,
O şahin gözlərin ehtişamına.*

*Yürürkən sanki naz edir göylərə,
Səcdə etməyimmi xoş xuramına?*

*Bir gövərçin əsir etdi qartalı
Gözəllik namına, sevgi namına. [3, s.232]*

Hüseyn Cavidin müraciət etdiyi klassik lirika janrlarından biri də rübailərdir. Şair-dramaturqun “Xəyyam”, “Knyaz”, “Peyğəmbər” tarixi faciələrində rübailər daha çoxdur. “Xəyyam” əsərinin baş qəhrəmanı Ömər Xəyyam dünya ədəbiyyatında rübai janrının ən böyük ustadı sayıldığı üçün Cavid onun bu obrazlarına mükəllimə və monoloqlarını rübailərlə ifadə etmişdir. Müəllif əsərdə tarixi koloriti qoruyub saxlamaqdan ötrü bəzən də Xəyyama məxsus rübailəri tərcümə edərək görkəmli sənətkarın öz dilindən vermişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Hüseyn Cavidin dram əsərlərinə lirik ünsür kimi daxil etdiyi şərqi və marşlar Azərbaycan şeiri tarixində tamamilə yeni poetik formalardandır. Doğrudur, hələ XIX əsrin birinci yarısında Mirzə Şəfi Vazeh özünün məşhur “Nəğmələr”inə daxil olan şeirləri şərqi adlandırmışdır. Lakin əslində onlar klassik lirikanın qəzəl, rübai və s. kimi formalarında yazılmış poetik nümunələr idi. Hüseyn Cavidin şərqi isə xalq-aşıq lirikası ənənələri əsasında yaranmış yeni səciyyəli şeirlərdir. Onun şərqi şifahi ədəbiyyatımızda musiqi və ifaçılıq sənəti ilə bağlı olan bayatı, layla, mahnı və gəraylılarla səsləşir. “Şeyx Sənan”, “Uçurum” əsərlərindəki şərqi yuxarıda sadalanan şeir şəkillərinə məxsus dil, vəzn, ölçü, bölgü, qafiyələnmə və sair keyfiyyətlər mühafizə olunmuşdur. Xalq-aşıq poeziyasında olduğu kimi bu şərqi də musiqinin müşayiəti ilə avazla oxunurlar. “Şeyx Sənan”ın ikinci pərdəsinin birinci səhnəsindəki şərqi əsərin remarkasında göstərildiyi kimi, yardımçı surətlərdən olan qızlar, cocuqlar və dəliqanlılar tərəfindən çalğıya uydurularaq oxunur. Mövzunu qüvvətləndirən, emosionallığı artıran həmin nümunələr həm də əsərdəki hadisələri tamamlayır. Məhəbbətdən başına min bələlər gəlmiş Şeyx Sənanın taleyi ilə ifa olunan şərqi mətəblər demək olar ki, bir-birinə uyğundur:

*... Səfalıdır, çəmən, çiçək,
Fəqət nə çarə eyləmək,
Ki, hər baxışda bir mələk
Könülləri şikar edər.
Məhəbbət əhli daima,
Olur bələyə aşına,
Cəfayə etməz etina
Nigarə can nisar edər.
Gözəllərin vəfası yoq,
Cəfası var, səfası yoq,
Bu sözlərin əsası yoq,
Nə etsə yarə yar edər. [2, s.176]*

“Uçurum” faciəsinin ekspozisiyasındakı şərqi həmin əsər üçün epigraf xarakteri daşıyır. Göyərçinin oxduğu aşağıdakı şərqi onun özü, Cəlal, Əkrəm kimi keşməkeşli taleli insanların gələcək həyatından xəbər verir:

*Eşq atəşi can yaqıyor,
Ürəkdən qanlar aqıyor,*

*Tale mana yan baqıyor,
Həm gülümsər, həm ağlarım.*

*Könül həp sızlar, həp inlər,
Xəzan fəryadını dinlər.
Anıldıqca keçən günlər
Həm gülümsər, həm ağlarım.*

*Hər səfada cəfa buldum,
Açmadan sarardım, soldum,
Sərbəst ikən əsir oldum,
Həm gülümsər, həm ağlarım. [2, s.326]*

Himn və marş dünya poeziyasında çoxdan mövcud olan şeir şəkillərindəndir. Hələ antik dövrdə qədim Yunanıstanda xor himnləri geniş yayılmışdır. Təntənəli üslubda yazılan, səfərbərlik, həyəcan, çağırış əhval-ruhiyyəsi ifadə edən himn və marşlara XX əsrə qədər Azərbaycan şeirində rast gəlmirik. Maraqlıdır ki, həmin janrın ilk nümunələrini də Hüseyn Cavid yaratmış və lirik ünsür kimi dram əsərlərinə daxil etmişdir. “Şeyda” pyesində kapitalizmin hər cür işgəncəsini çəkmiş fəhlələrin arasında marşların oxunduğu göstərilir. Oyanmaqda olan fəhlə sinfinin acınacaqlı vəziyyəti və səfərbərlik meyilləri belə himnlərdə və marşlarda özünün poetik əksini tapmışdır:

*Yaş zindanlar yuvamız,
Fəlakət aşınamız.
Ordular yaxan qurşun
Olmuş bizim qidamız.*

*Arxadaş, göz aç, aman
Qalx ölüm uyqusundan.
Zülmə çox əydin boyun
Çox əzildin qalx, oyan!*

*... Arxadaş, ayıl bir an,
Haqsıza olma qurban
Yetər, miskinlik yetər
Qalx! Oyan, oyan, oyan! [2, s.299]*

“Şeyda” pyesindəki müəllif qeydlərindən aydın olur ki, şair-dramaturq bu poetik formanı yaradarkən dünya ədəbiyyatının himn janrı sahəsindəki ədəbi təcrübəsinə istinad etmişdir. Pyesdə verilən marşlardan birinin əvvəlində onun “Marselyozu andıran” bir nümunə olduğu göstərilir. Avropada fəhlə hərəkatının mübariz keyfiyyətlərini, azadlıq meyillərini özündə cəmləşdirən inqilabi himnlərdən yaradıcılıqla öyrənən Hüseyn Cavid özü də üsyankar ruhlu marşlar yaratmağa çalışmışdır. “Şeyda” pyesinin son səhifələrində kütləvi fəhlə çıxışlarının canlandırılması göstərilən zaman “gurultulu və həyəcanlı bir ahənglə” aşağıdakı marşlar oxunur:

*Çoq əzildin yetər, haydı doğrul, ər ol!
Haq sənindir bu gün arqadaş! Hazır ol!
Haq sənin, çünki zəhmət sənin,
Güc sənin, səyü qeyrət sənin. [2, s.320]*

Əsərin qəhrəmanlarından olan Rauf həmin şeiri “inqilab marşı, inqilab nəğməsi” adlandırır. Bu, onu göstərir ki, Hüseyn Cavid bir-birinə çox yaxın olan himnlərlə marşları bir-birindən fərqləndirmişdir. Çünki himnlər dövlətin maraqlarını ifadə etdiyi halda, marşlarda cəmiyyətin konkret

bir sahəsinin çağırışları öz əksini tapır. Bu baxımdan “Şeyda” pyesindəki səfərbəredici şeirlər fəhlə sinfinin əhvali-ruhiyyəsini, mübarizlik ruhunu əks etdirən marşlardır. Ona görə də pyesdə mətbəə işçilərinin oxuduqları çağırış ruhlu şeirlərin “inqilab marşı” adlandırılması tamamilə təbii və düzgündür.

Nəticə / Conclusion

Göründüyü kimi, Hüseyn Cavidin dramları lirik ünsürlərlə zəngindir. Səhnə əsərlərində dramatik gərginliyi azaldan, tamaşaçıları yorulmağa qoymayan, əsərin bədii təsirinin, məna və ideyasını son dərəcə qüvvətləndirən şeirlərdən ibarət olan belə vasitələr həm də Cavidin lirikasının dəyərli incilərindən hesab olunur. Həmin şeirlərin əksəriyyəti müstəqil poetik nümunələrdir. Ona görə də lirik ünsürlərin tədqiqi təkcə ədibin dramaturji yaradıcılığının orijinal cəhətlərini üzə çıxarmaqla məhdudlaşmır. Bu cəhət, eyni zamanda Cavid lirikasının poetik formalarını və onların sənətkarlıq xüsusiyyətlərini də hərtərəfli şəkildə öyrənməyə geniş imkan yaradır. Hüseyn Cavidin dramlarındakı müxtəlif janrlarda olan şeirlərini konkret poetik nümunələr kimi onun şeir külliyyatına daxil etmək olar.

Ədəbiyyat / References

1. Belinski, V. Seçilmiş məqalələr. – Bakı: Uşaqgəncnəşr, 1948.
2. Cavid, H. Əsərləri. [5 cilddə], c.2. – Bakı: Elm, 2007.
3. Cavid, H. Əsərləri. [5 cilddə], c.4. – Bakı: Elm, 2007.
4. Cavid, H. Əsərləri. [5 cilddə], c.5. – Bakı: Elm, 2007.
5. Cəfərov, M. Seçilmiş əsərləri. [2 cilddə], c.2. – Bakı: Azərnəşr, 1974.

Лиризм в драмах Гусейна Джавида

Иса Габиббейли

Президент НАНА, академик

E-mail: isa.habibbeyli@science.az

Резюме. Г.Джавид, начавший литературную деятельность с поэзии, за короткое время завоевал славу как талантливый поэт. Его поэтическому мастерству во многом способствовало создание им стихотворных драм. Историко-романтические трагедии писателя считаются первыми в истории нашей литературы совершенными произведениями в жанре стихотворной драмы. Надо отметить, что песни и марши, вставленные Гусейном Джавидом как лирический элемент в свои драматические произведения, являются совершенно новыми поэтическими формами в истории азербайджанской поэзии.

Драмы Гусейна Джавида богаты лирическими элементами. Такие состоящие из стихов средства, уменьшающие драматизм сценического произведения, не дающие устать зрителям, значительно усиливающие художественное влияние, смысл и идеи произведения, считаются также ценными жемчужинами в лирике Гусейна Джавида. Большинство этих стихов это самостоятельные поэтические образцы. Поэтому исследование лирических элементов не ограничивается лишь выявлением оригинальных особенностей драматургического творчества писателя. В то же время эти признаки расширяют возможности всестороннего изучения поэтических форм и их творческих особенностей лирики Джавида. Созданные в различных жанрах стихотворения в его драмах можно включить в собрание сочинений Гусейна Джавида как конкретные поэтические образцы.

Ключевые слова: Гусейн Джавид, драматические произведения, лиризм, стихотворение, поэтические образцы
